

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
METEA, ALEXANDRU

Dicționar ortografic esențial / Alexandru Metea,
 Monica Huțanu - Deva: EMIA, 2008

• I. Huțanu, Monica

ISBN 978-973-753-114-8

81'374.2:811.135.1'35=135.1

Tehnoredactare și coperta: Olar Marius Leonard

Copyright © 2008 EDITURA EMIA

Editura EMIA
 330011 Deva, România
 Str. Mareșal Averescu, nr. 20
 Tel./Fax: 0254 – 230.246
 e-mail: office@emia.ro
www.emia.ro

ALEXANDRU METEA

MONICA HUȚANU

Dicționar ortografic esențial

EMIA

Argument

La baza ortografiei limbii române se află principiul *f o n e m a t i c*, care, în mod ideal, presupune corespondența grafem (literă) – fonem (sunet). Evoluția limbii, intervențiile oamenilor de cultură, prestigiul anumitor forme, dorința de rigoare și de consecvență duc însă, frecvent, la încălcarea corespondenței mai sus amintite și la apariția unor norme bazate pe alte principii (etimologic, morfologic, sintactic, silabic, simbolic). Necunoașterea acestor principii și a normelor de scriere corectă explică numeroasele greșeli și ezitări întâlnite la elevi și studenți, la vorbitorii obișnuiți, dar și în presă.

Necesitatea unor instrumente lingvistice cu caracter normativ ne apare, așadar, evidentă. Dicționarul de față poate fi considerat un astfel de instrument, întrucât cei interesați (elevi, studenți, învățători, profesori, jurnaliști etc.) pot găsi aici răspunsuri la dilemele, dificultățile și nelămuririle ortografice, dar și morfologice, cu care se confruntă.

Corpusul de termeni al dicționarului de față este selectat din cea mai importantă lucrare normativă a limbii române, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005 (abreviat DOOM²). Am operat însă o selecție a termenilor, eliminând, în general, termenii învechiți și populari, termenii specializați și cei rar folosiți; am

ajuns, astfel, la un corpus ce cuprinde aproximativ 20.000 de cuvinte.

Pentru că dicționarul de față se adresează vorbitorilor nativi de limba română, am considerat necesară și o „cernere” a formelor flexionare. Astfel, în cazul tuturor substantivelor numărabile, am păstrat forma de plural, care, din cauza desinențelor concurente pentru unul și același gen, creează dificultăți vorbitorilor, dar am renunțat, frecvent, la forma de G-D articulat. La substantivele feminine am păstrat uneori această formă, și anume atunci când pune probleme de grafie (scrierea cu 2 *i*), dar și atunci când nu se formează „regulat” (prin atașarea articolului hotărât enclitic *-i* la forma de G-D nearticulat, identică cu forma de plural – vezi, de exemplu, *ambii*).

La adjectivele variabile cu patru forme flexionare, am păstrat, de cele mai multe ori, doar forma de masculin singular. Excepție fac adjectivele cu patru forme flexionare în cazul cărora se înregistrează frecvente abateri de la normă, fie la nivel grafic (vezi adjectivul *albastru*), fie la nivel morfologic (vezi adjectivul *afon*), precum și adjectivele cu patru forme flexionare care se actualizează în vorbire și ca substantive (v. adjectivul *altruist*). Am reținut, de asemenea, toate formele flexionare ale adjectivelor variabile cu două sau cu trei forme flexionare.

Și în cazul verbelor am renunțat la unele forme flexionare. Am păstrat însă întotdeauna o formă de indicativ prezent, eliminându-le deseori pe celelalte, dacă nu creează dificultăți de scriere.

Normele stabilite în DOOM² au caracter obligatoriu, ele trebuie să fie cunoscute și respectate de toți vorbitorii. De aceea, vom prezenta în continuare cele mai importante schimbări de normă pe care le înregistrează a doua ediție a DOOM și pe care cititorii le vor găsi și în dicționarul de față.

Despărțirea în silabe se simplifică, deoarece se recomandă silabația pe baza pronunțării; despărțirea după structură (în cazul cuvintelor compuse și al derivatelor cu prefixe) trece pe locul al doilea: *drept-tunghi/ drept-unghi, i-ne-gal/ in-e-gal*. Spre deosebire de prima ediție, nu se mai admite despărțirea după structură dacă se ajunge la secvențe care nu sunt, de fapt, silabe (ca în *într-uni, nevr-algic*) și nici dacă rezultatul contravine pronunțării (ca în *laring-ectomie*, unde *e* are valoare diacritică, ajută la redarea grafică a fonemului /ğ/, și nu ar trebui separat de *g*). De asemenea, DOOM² recomandă numai despărțirea în silabe pe baza pronunțării în cazul cuvintelor ale căror

elemente componente nu mai sunt cunoscute de vorbitori: *su-biect* (și nu *sub-iect*), *ab-stract* (și nu *abs-tract*).

DOOM² încearcă și o reglementare a **scrierii cuvintelor compuse**, dar aceasta rămâne în continuare o problemă dificilă a ortografiei actuale, ce nu poate fi rezolvată prin aplicarea unor reguli fixe și general valabile.

Pronumele și adjectivele pronominale negative compuse se scriu într-un cuvânt: *niciunul, niciuna, niciun, nicio* (prin analogie cu formele pronumelui și adjectivului pronominal nehotărât *vreunul, vreuna, vreun, vreo* și cu adverbele negative: *nicicând, nicicum, niciunde*). Elementele componente se vor scrie însă separat în enunțuri precum: *Nu e nici un om prost, nici un incult* (adverb + articol), *Eu nu am nici un frate, nici mai mulți* (adverb + numeral), *Nu-mi place nici unul, nici celălalt* (adverb + pronume nehotărât). Se aplică, în asemenea situații, principiul sintactic, care se referă la delimitarea grafică a cuvintelor omofone, ținându-se seama de sensul lor și de valorile lor morfologice.

Se generalizează folosirea cratimei în cazul substantivelor ce denumesc plante, animale și substanțe chimice cu nume științifice diferite: *arbore-de-cauciuc, ciuboțica-cucului, nucă-de-cocos, trei-frați-pătați, viță-de-vie* etc.; *căluț-de-mare, șoarece-de-câmp, urs-polar, vaca-Domnului* etc.; *apă-grea, piatră-de-var, piatră-vânăta* etc. Norma actuală recomandă scrierea cu cratimă și în cazul altor cuvinte, precum *cuvânt-înainte, cuvânt-titlu, mai-mult-ca-perfect*.

Conform noii ediții a DOOM, **se scriu cu majusculă** denumirile epocilor istorice de importanță majoră, evenimentele istorice majore, precum și numele războaielor importante: *Antichitatea, Evul Mediu, Reforma, Unirea Principatelor, Primul Război Mondial, al Doilea Război Mondial, Războiul de Independență*. În cazul epocilor istorice și al evenimentelor de importanță redusă, precum și în cazul războaielor care nu au nume proprii, se folosește litera mică: *paleolitic, neolitic, războaiele balcanice*.

De asemenea, se scriu cu majusculă toate componentele locuțiunilor pronominale de politețe: *Domnia Sa, Excelența Voastră, Înalt Preasfinția Sa, Majestățile Lor Imperiale, Măria Sa*. Pronumele de politețe se scriu, în general, cu literă mică: *dumnealui, dumneata, dumneavoastră*; doar cel din urmă se poate scrie cu majusculă, în corespondența oficială.

N o u t a t e a pe care o aduce dicționarul de față (în esență normativ) constă în precizarea sensurilor unor cuvinte, în special ale

împrumuturilor recente, dar și ale expresiilor latinești împrumutate în secolul al XIX-lea. Operațiunea ni s-a părut necesară, deoarece mulți dintre termenii împrumutați în ultimii ani și inserați în DOOM² (în special anglicisme) nu au pătruns încă în dicționarele explicative, aflate în mod inevitabil cu un pas în urma vorbitorilor. Am explicat, de asemenea, și siglele și abrevierile incluse în dicționar, atât cele formate de la cuvinte existente în limba română (vezi, de exemplu, AGA), cât și cele împrumutate în limba română din alte limbi (vezi, de exemplu, IQ).

Credem că dicționarul de față se constituie într-un instrument util, mai ușor de mănuit, având dimensiuni mai mici decât DOOM², dar și mai accesibil, în ceea ce privește prețul, pentru elevi, studenți, profesori, jurnaliști, traducători, dar și pentru toți cei interesați de corectitudinea propriei exprimări și de cultivarea limbii.

septembrie, 2008

Alexandru Metea și Monica Huțanu
Universitatea de Vest din Timișoara

Abrevieri

abr.	abreviat; abreviere
ac.	acuzativ
acc.	accentuat
adj.	adjectiv; adjectival
adj. pr.	adjectiv pronominal
admin.	administrație
adv.	adverb; adverbial
anat.	anatomie
angl.	anglicism; angloamericanism
ar.	arabă
arg.	argotic
arhit.	arhitectură
art.	articol; articulat
astron.	astronomie
aux.	auxiliar
bot.	botanică
ceh.	cehă
chim.	chimie
chin.	chineză

cit.	citit
compar.	comparativ
cond.	condițional-optativ
conj.	conjunctiv
conjct.	conjuncție; conjuncțional
constr.	construcție; construcții
cont.	contabilitate
d.	dativ
des.	desinență
diat.	diateză
engl.	engleză
expr.	expresie, expresii
f.	feminin
fam.	familiar
fil.	filologie
filos.	filosofie
fiz.	fizică
fr.	franțuzism; franceză
frecv.	frecvent
g.	genitiv
g.-d.	genitiv-dativ
geogr.	geografie
geol.	geologie
ger.	gerunziu
germ.	germanism; germană
gr.	grecism; greacă
hisp.	hispanism
hot.	hotărât
imper.	imperativ
imperf.	imperfect
impers.	impersonal
ind.	indicativ
inf.	infinitiv
inform.	informatică
int.	interogativ
interj.	interjecție

intrans.	intransitiv
invar.	invariabil
it.	italienism; italiană
înv.	învechit; ieșit din uz
jap.	japoneză
jur.	domeniul juridic
lat.	latinism; latină
lingv.	lingvistică
lit.	literatură
livr.	livresc
loc.	locuțiune
loc. adj.	locuțiune adjectivală
loc. adv.	locuțiune adverbială
loc. conjct.	locuțiune conjuncțională
loc. interj.	locuțiune interjecțională
loc. num.	locuțiune numerală
loc. pr.	locuțiune pronominală
loc. prep.	locuțiune prepozițională
loc. s.	locuțiune substantivală
loc. v.	locuțiune verbală
log.	logică
m	masculin
magh.	cuvânt maghiar
mat.	matematică
med.	medicină
m.m.c.p.	mai-mult-ca-perfect
muz.	muzică
n.	neutru
n.-a.	nominativ-acuzativ
nav.	navigație
neacc.	neaccentuat
neart.	nearticulat
neg.	negativ
nehot.	nehotărât
nom.	nominativ
norv.	norvegiană

num.	numeral
part.	participiu
pas.	pasiv, pasivă
perf. c.	perfect compus
perf. s.	perfect simplu
pers.	persoană
pict.	pictură
pl.	plural
pol.	polonă
pop.	popular
port.	portugheză
pr.	pronume; pronominal
pred.	predicativ
prep.	prepoziție; prepozițional
prez.	prezent
pron.	pronunțat
psih.	psihologie
refl.	reflexiv
reg.	regional
rel.	relativ
relig.	religie
rus.	rusism; rusă
s.	substantiv; substantival
sg.	singular
simb.	simbol
slav.	slavonism
sp.	spaniolă
sued.	suedează
suf.	sufix
tehn.	tehnică
tranz.	tranzitiv
v., V.	vezi, Vezi
vb.	verb; verbal
viit.	viitor
voc.	vocativ
zool.	zoologie

A

a¹ (literă) s. m., pl. *a/a-uri*
a² (sunet) s. m., pl. *a*
a³ prep.
a⁴ adj. pr. v. *ăl¹*
a⁵ art. v. al, *ăl²*
a⁶ vb. aux. v. *avea²*
a⁷/aa interj.
abajur s. n., pl. *abajururi*
abandon s. n., pl. *abandonuri*
abandona (a ~) vb., ind. prez. 3
abandonează
abataj s. n., pl. *abataje*
abate¹ s. m., pl. *abați*
abate² (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl.
abat, 1 pl. *abatem*; imper. 2 sg.
abate, 2 pl. *abateți*; part. *abătut*
abator s. n., pl. *abatoare*
abcēs s. n., pl. *abcēse*
abdica (a ~) vb. ind. prez. 3 *abdică*
abdomen s. n., pl. *abdomene*

abdominal adj.
abecedar s. n., pl. *abecedare*
aberant adj.
aberație (-ți-e) s. f., g.-d. art. *aberației*;
pl. *aberații*
abia (-bia) adv.
abil adj.
abilita (a ~) vb., ind. prez. 3
abilitează
abilitate s. f., g.-d. art. *abilității*;
(deprinderi) pl. *abilități*
ab initio (dintru început, de la capăt)
(lat.) [*ti* pron. *ți*] (-ti-o) loc. adv.;
abr. *a. i.*
abis s. n., pl. *abisuri*
abisal adj.
abject adj.
abjecție (-ți-e) s. f., g.-d. art. *abjecției*;
pl. *abjecții*
ablativ (a-bla-) s. n., pl. *ablativ*

abnegație (-ți-e) s. f., g.-d. *abnegații*,
art. *abnegației*
aboli (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. și 3
pl. *abolesc*
abominabil adj.
abona (a ~) vb., ind. prez. 3 *abonează*
abonament s. n., pl. *abonamente*
abonat adj. m., s. m., pl. *abonați*; adj.
f., s. f. *abonată*, pl. *abonate*
aborda (a ~) vb., ind. prez. 3 *abordează*
abordabil adj.
aborigen (a-bo-) adj. m., s. m., pl.
aborigeni; adj. f., s. f. *aborigenă*,
pl. *aborigene*
abracadabra (a-bra-, -da-bra) interj.
abraziv (a-bra-) adj.
abrevia (a ~) (a-bre-vi-a) vb., ind.
prez. 3 *abreviază*, ger. *abreviînd*
(vi-ind)
abreviere (a-bre-vi-e-) s. f., g.-d. art.
abrevierii; (prescurtări) pl. *abrevieri*
abroga (a ~) (a-bro-) vb., ind. prez.
3 *abrogă*
abrupt (a-brupt) adj.
abrutiza (a ~) (a-bru-) vb., ind. prez.
3 *abrutizează*
abscisă s. f., pl. *abscise*
abscons adj.
absent adj.
absenta (a ~) vb., ind. prez. 3
absentează
absenteism s. n.
absență s. f., pl. *absențe*
absidă (nișă) s. f., pl. *abside*
absolut¹ adj.
absolut² s. n., pl. *absoluturi*
absolutiza (a ~) vb., ind. prez. 3
absolutizează
absolvent s. m., pl. *absolvenți*

absolvi (a ~) (a termina un ciclu de
învățământ, a scuti de pedeapsă)
vb., ind. prez. 3 *absolvă*, imperf.
3 sg. *absolvea*; conj. prez. 3 *să*
absolve
absorbant (care încorporează) adj.
absorbi (a ~) (a încorpora) vb., ind.
prez. 1 sg. și 3 pl. *absorb*, conj.
prez. 3 *să absoarbă*
absorbție (încorporare) (-sorb-ți-e) s.
f., g.-d. art. *absorbției*; pl. *absorbții*
abstinent s. m., pl. *abstinenți*
abstinență s. f., pl. *abstinențe*
abstract adj.
abstractiza (a ~) vb., ind. prez. 3
abstractizează
abstracție (-ți-e)/(lucru abstract)
abstracțiune (-ți-u-) (dar numai:
a face abstracție) s. f., g.-d. art.
abstracției/abstracțiunii; pl.
abstracții/abstracțiuni
abstracționism (-ți-o) s. n.
absurd adj.
absurditate s. f., g.-d. art. *absurdității*;
pl. *absurdități*
abțibild s. n., pl. *abțibilduri*
abține (a se) vb. refl., ind. prez. 1 sg.
mă abțin, 2 sg. *te abții*
abunda (a ~) vb., ind. prez. 3 *abundă*;
ger. *abundând*
abundent adj.
abundență s. f., g.-d. art. *abundenței*
abur s. m., pl. *aburi*
aburi (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. și 3
pl. *aburesc*
abuz s. n., pl. *abuzuri*
abuza (a ~) vb., ind. prez. 3 *abuzează*
abuziv adj.
ac s. n., pl. *ace*

academic adj.
academician (-ci-an) s. m., pl.
academicieni (-ci-eni); abr. *acad.*
academie s. f., g.-d. art. *academiei*; pl.
academii
acalmie s. f., g.-d. *acalmii*, art. *acalmiei*
acapara (a ~) vb., ind. prez. 3
acaparează
acar¹ (persoană) s. m., pl. *acari*
acar² (obiect) (pop.) s. n., pl. *acare*
acasă adv.
acatist/ acatist s. n., pl. *acatiște/*
acatiște
accede (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. și 3
pl. *acced*; conj. prez. 3 *să accadă*
(nefolosit la timpuri trecute,
moduri impers.)
accelera (a ~) vb., ind. prez. 3
accelerează
accelerat s. n., pl. *accelerate*
accelerator (instalație) s. n., pl.
acceleratoare
acelerație (-ți-e) s. f., g.-d. art.
acelerației; pl. *acelerații*
accent s. n., pl. *accente*
accentua (a ~) (-tu-a) vb., ind. prez.
3 *accentuează*, 1 pl. *accentuăm*
(-tu-ăm); conj. prez. 3 *să*
accentueze (-tu-e-); ger.
accentuând (-tu-ând)
accept s. n.
accepta (a ~) vb., ind. prez. 3 *acceptă*
acceptabil adj.
accepție (-ți-e) s. f., g.-d. art.
accepției; pl. *accepții*
acces¹ (intrare) s. n., pl. *accesuri*
acces² (atac, izbucnire) s. n., pl. *accese*
accesa (a ~) vb., ind. prez. 3 *acesează*
accesibil adj.

accesibilitate s. f., g.-d. art.
accesibilității
accesiune (-si-u-) s. f., g.-d. art.
accesiunii; pl. *accesiuni*
accesoriu [riu pron. rîu] s. n., pl.
accesorii
accident (întâmplare) s. n., pl.
accidente
accidenta (a ~) vb., ind. prez. 3
accidentează
accidental adj.
accidentare s. f., g.-d. art. *accidentării*;
pl. *accidentări*
acciza (a ~) vb., ind. prez. 3
accizează
acciză (impozit indirect, taxă) s. f., pl.
accize
acel adj. pr. antepus m. (~ om), g.-d.
acelui, pl. *acei*; f. *acea*, g.-d. *acelei*,
pl. *acele*; g.-d. pl. m. și f. *acelor*
acela pr. m., adj. pr. postpus m.
(omul ~), g.-d. *aceluiia*, pl. *aceia*;
f. *aceea*, g.-d. *aceleia*, pl. *acelea*;
g.-d. pl. m. și f. *acelora*
același pr. m., adj. pr. m., g.-d.
aceluiiași, pl. *aceiași*; f. *aceeași*,
g.-d. *aceleiași*, pl. *aceleași* (-leași);
g.-d. pl. m. și f. *acelorași*
acerb adj.
acest adj. pr. antepus m. (~ om), g.-d.
acestui, pl. *acești*; f. *această*, g.-d.
acestei, pl. *aceste*; g.-d. pl. m. și f.
acestor
acesta pr. m., adj. pr. postpus m.
(omul ~), g.-d. *acestuia*, pl.
aceștia (-tia); f. *aceasta*, g.-d.
acesteia, pl. *acestea*; g.-d. pl. m. și
f. *aceștora*
acetat s. m., pl. *acetati*